

УДК:343.222.4:344.13(477) «1958»

В.А. Шершенькова

ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ 1958 РОКУ: ПРИЧИНИ ПРИЙНЯТТЯ ТА ПРАКТИКА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УРСР

Останнім часом в Україні помітно зростає інтерес до вивчення історії держави та права, оскільки це є необхідним як з пізнавального погляду, так і для правильного розуміння історії на новому етапі розвитку нашої держави.

На сучасному етапі розвитку нашої держави велику увагу приділяють процесу реформування Збройних Сил України, що, у свою чергу, впливає на вивчення історико-правових питань, пов'язаних з цією темою.

Збройні Сили – це озброєна організація, покликана захищати суверенітет і територіальну цілісність держави, а також забезпечувати безпеку її громадян.

Природно, що з часу проголошення незалежної України виникла потреба у правовому регулюванні кримінальної відповідальності за військові злочини для забезпечення військової дисципліни в Збройних Силах.

Дослідження історії розвитку військово-кримінального законодавства України, а саме радянського періоду є необхідним. Оскільки врахування як позитивного, так і негативного історичного досвіду може стати корисним при реформуванні окремих норм сучасного військово-кримінального законодавства, доречним буде дослідження змін у радянському кримінально-військовому законодавстві в 50-х роках ХХ століття.

Дане питання досліджувалося такими вченими-юристами, як Х.М. Ахметшин, З.О. Ашитов, А.Г. Горний, В.М. Чхиквадзе, В.А. Глушков, К.Г. Фетисенко, та ін. Названі вчені частково досліджували питання кваліфікації військових злочинів, притягнення до кримінальної відповідальності за військові злочини.

Отже, враховуючи брак наукових досліджень обраної теми, слід звернути більше уваги вивченню Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року.

25 грудня 1958 р. другою сесією Верховної Ради СРСР п'ятого скликання було прийнято Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини [1, с. 88].

Прийняття цього Закону не було викликано якимись надзвичайними обставинами, а зумовлено перш за все здійсненням загальної на той час кодифікації кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік [2, с. 29].

Підготовча робота з кодифікації республіканського законодавства розпочалася заради здійснення історичних рішень ХХ з'їзду КПСС з питань зміцнення соціалістичної законності [3, с. 90].

До прийняття Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року діяло Положення про військові злочини 1927 року з внесеними певними змінами та доповненнями, що, по суті, і було покладено в основу нового Закону. Протягом 30-ти років даний нормативно-правовий акт сприяв боротьбі

з порушниками встановленого порядку несення військової служби, зміцненню соціалістичної законності та зміцненню військової дисципліни в Збройних Силах.

До прийняття Закону 1958 р. вносилися певні зміни та доповнення до діючого на той час Положення про військові злочини 1927 року. Ці зміни були викликані такими причинами, як розвиток і удосконалення Збройних Сил, поява нової техніки та озброєння; досвід Великої Вітчизняної війни; розвиток радянської військової науки.

Такі зміни, як відомо, вносилися законодавчими актами Союзу РСР у 1934–1935 рр., у 1940, 1952, 1953, 1957 роки [2, с. 29].

Хотілося б зупинитися на тих змінах та доповненнях, які були внесені Указом Президії Верховної Ради СРСР від 15 лютого 1957 року.

Відповідно до Указу 1957 року, деякі статті були викладені в новій редакції: ст. 7 (дезертирство), ст. 8 (самовільне залишення частини особою рядового або сержантського складу строкової служби), ст. 10 (самовільна відлучка з частини або з місця служби військовослужбовця військової служби), ст. 20 (здача ворогові начальником ввірених йому військових сил), ст. 21 (самовільний відступ начальником від даних йому для бою розпоряджень) і ст. 22 (самовільне залишення поля бою), а також Положення про військові злочини 1927 року було доповнене статтями 3№, 14№, 14I, 14i, 15№, 15I, 22№, 22I і 32. Були виключені з Положення про військові злочини статті 11 і 24 [4, с. 164-167].

Що стосується Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 р., він є складовою частиною радянського кримінального законодавства. Тому його норми були побудовані на єдиних принципах Загальної частини радянського кримінального права, сформульованих в Основах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республіках. При застосуванні норм Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 р. обов'язково бралися до уваги норми та інститути Загальної частини кримінального права, оскільки в законі не були передбачені будь-які обмеження щодо їх застосування. У цьому виражалася єдність радянського кримінального і військово-кримінального законодавства [5, с. 80].

Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року містив 33 статті. Кожна стаття Закону 1958 року вже отримала назву, що мало полегшити застосування норм кримінально-військового законодавства на практиці.

Що стосується норм, які складають Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини, то крім ст. 1, яка визначає поняття військового злочину, закон не містив норм Загальної частини кримінального законодавства.

Відповідно до статті 1 Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року, «військовий злочин – це злочин проти встановленого порядку несення військової служби, вчинений військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних зборів» [6, с. 117].

Згідно із Законом СРСР від 1 вересня 1939 року «Про загальний військовий обов'язок», загальний військовий обов'язок є законом. А військова служба складається із діючої служби і служби в запасі Армії і Флоту [7, с. 351].

Так, у статті 1 Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року було визначено коло осіб, які могли бути суб'єктами військових злочинів. Відповідно до Положення про військові злочини 1927 року, перелік суб'єктів військових злочинів був значно ширшим.

Вивчаючи поняття військового злочину, можна визначити його основні ознаки:

А) суспільна небезпека була головною ознакою у визначенні, чи було те чи інше протиправне діяння військовим злочином;

Б) спеціальний об'єкт посягання – установлений порядок несення військової служби;

В) спеціальний суб'єкт – військовослужбовці (особи, які перебували на дійсній військовій службі) та військовозобов'язані (особи, які перебували в запасі Збройних Сил СРСР);

Г) покарання за скоєний військовий злочин.

Відсутність хоча б однієї ознаки виключала можливість кваліфікувати діяння як військовий злочин.

Також у статті 1 Закону 1958 року передбачалося вчинення військових злочинів за співучасті осіб.

Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року передбачав таку систему конкретних складів злочинів:

– статті 2–8 безпосереднім об'єктом становили порядок підлеглості і дотримання військової честі (непокора, невиконання наказу, погроза начальнику, образа підлеглим начальника і начальником підлеглого);

– статті 9–13 стосувалися конкретних посягань на встановлений порядок проходження військової служби (самовільне залишення частини або місця служби, дезертирство, самовільне залишення частини в бойовій обстановці);

– статті 14, 15 визначали склади злочинів проти порядку користування військовим майном, зброєю і бойовою технікою (промотання або втрата військового майна; умисне знищення або пошкодження військового майна);

– статті 16–22 встановлювали відповідальність за посягання на встановлені у Збройних Силах правила несення окремих видів військової служби (порушення правил польотів або підготовки до них; порушення статутних правил караульної служби; порушення правил несення пограничної служби; порушення статутних правил внутрішньої служби);

– стаття 23 передбачала відповідальність за порушення порядку охорони державної та військової таємниці;

– статті 24–26 – військові посадові злочини (зловживання владою, перевищення влади і халатне ставлення до служби; здача або залишення ворогові засобів ведення війни; залишення погібаючого військового корабля);

– статті 27–33 встановлювали відповідальність за злочини проти порядку служби на полі бою і в районі військових і бойових дій, а також у період перебування в полоні у противника (добровільна здача в полон, мародерство, насилля над населенням у районі військових дій) [2, с. 30].

Таким чином, 25 грудня 1958 року було прийнято Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини. Це було викликано перш за все здійсненням загальної на той час кодифікації кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік.

Норми Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини побудовані на єдиних принципах Загальної частини радянського кримінального права, сформульованих в Основах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік.

Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року містив 33 статті; кожна стаття мала назву; крім ст. 1, яка визначає поняття військового злочину, закон не містив норм Загальної частини кримінального законодавства.

Література

1. Васильев Н.В. О Законе об уголовной ответственности за воинские преступления / Н.В. Васильев, В.Н. Кудрявцев // Сов. гос. и право. – 1959. – № 2. – С. 88–95.
2. Горный А. Закон об уголовной ответственности за воинские преступления / А. Горный // Сов. юстиция. – 1959. – № 2. – С. 29–32.
3. Болдырев В.А. О кодификации республиканского уголовного и уголовно-процессуального законодательства / В.А. Болдырев // Сов. гос. и право. – 1958. – № 2. – С. 90–98.
4. О внесении изменений и дополнений в Положение о воинских преступлениях от 15 февраля 1957 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1957. – № 5. – Ст. 100.
5. Ахметшин Х.М. Закон об уголовной ответственности за воинские преступления / Х.М. Ахметшин // Изв. высш. учеб. заведений. Правоведение. – 1959. – № 2. – С. 78–87.
6. Закон об уголовной ответственности за воинские преступления от 25 декабря 1958 г. // Социалистическая законность. – 1959. – № 1. – С. 117–125.
7. Уголовное законодательство Союза ССР и союзных республик : сб. законодательных актов : в 2 т. : отв. ред. Ф.И. Калинычев. – М. : Гос. издат. юрид. лит., 1963. – Т. 1. – 656 с.

Анотація

Шершенькова В.А. Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року: причини прийняття та практика його застосування в УРСР. – Стаття.

Ця стаття присвячена дослідженню одному із етапів історичного розвитку військово-кримінального законодавства України в радянський період (50-ті рр. XX століття). Проведено порівняльну характеристику Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року і раніше діючого Положення про військові злочини 1927 року.

Ключові слова: Українська Радянська Соціалістична Республіка, радянське кримінальне право, військові злочини.

Summary

Shershenkova V.A. 1958 Act On criminal responsibility for military crimes. The grounds for adoption and practice in USSR. – Article.

This article is devoted research of one stages of historical development of Ukrainian military and criminal legislation in Soviet period (50-th years of the XX-th century). The comparative characteristic of Law On criminal responsibility for military crimes in 1958 and previous rules about military crimes in 1927 was researched.

Key words: Ukrainian Soviet Socialist Republic, Soviet criminal law, military crimes.